

HVARSKI PUČANI UVJEŽBAVAJU PRIKAZANJE

Marin Carić

Na Veliki petak 1584. godine sastadoše se Bili bratimi u crkvi Duha svetega u Grodu i odlučiše da se u Hvaru izvede prikazanje, kako je to već bio običaj u staro doba za župnika Šimuna koji je znao pred glavnim oltarom načiniti grob Isukarstov i postaviti straže u nošnjama žudijskim i odjenuti djecu kako anđele a sam se obuć u Pilata i prat ruke prid pukom govoreći: »Volja vaša!«

Govorilo se te zime po Hvaru da se u Zadru prikazanja igraju već i ispred crkve, na trgu; toliko se, naime, naroda skupi i svi hoće gledati representantium. A kako Hvar nikada nije zaostajao ni za jednim gradom dalmatinskim i kako je volja puka zapovid, složiše se bratimi da se učini veliko skazanje pred stolnom crkvom, da se pripremama pristupi odmah i da se prid svit izajde na dan Svetega Stipana, kad se u Hvar slije na feštu mnoštvo svita iz ciloga otoka.

— To mora bit velika predstava s pravim meštrima a ne s dićicom i đacima, oduševi se Toma, crkovnjak i blagajnik bratovštine.

— Ti bi, Toma, mogal igrat đavla, ne bi te bilo potriba puno maškarat, javi se meštre Zane, mjesni bačvar i filozof.

— Ja ću ti napravit trozubac, ponudi se meštre Bepo, kovač.

— I roge, i roge, pristade Toma, bez rogih i repa ni Toma ne more bit prava hudoba.

U crkvi je bio polumrak, svjetlost voštanica iz obojenih ferala treperila je na preplanulim licima ovih ribara, težaka i zanatlija. Krupni žuljeviti prsti još su stiskali simbolička kliješta, koplja, ljestve i bičeve, spužvu na štapu, čekić i čavle, krunu trnovu — rekvizitarij procesije Velikoga petka. U bijelim tunikama, poneki još s kapucom na glavi i zavjetnom svijećom u ruci, stopili su se s onim slikama po oltarima u jedan zajednički prizor, ne znaš jesu li na nebu, u oblacima, ili u paklu gorućemu!

— Ma ko će to sve složiti? Ko će to napisati? usudi se konačno izreći svoju bojazan mali Fabjan, koji je sebe već vidio u ulozi anđela.

— E sinko, sinko, vidi se da si novi. Ima meju nami ko bi mogao i ko bi znao, javi se parun Jakov, ma neće biti potreba da se ja tega primem jerbo, je, kako znate, u Hvaru još koji dan don Sabić Mladinić, župnik brački i svi ste mogli čuti kako lipo govori i predika...

— Takvoga predikatura još nismo imali. Da je mislio ne bi bio onako dobro smislilo. Nego on i ne misli nego njemu sve samo iz glave gre.

— Dakle, sutra neka barba Marin, kako najstariji, govori s njim.

Pokazalo se sutradan da je don Sabić među svojim brevijarima i molitvenicama ponio sa sobom u Hvar i jedno tek dovršeno prikazanje. Nije, doduše, u njemu opisao muke svetog Stjepana ali je stavio u stihove život jednog drugog sveca, koji je bio ne manje popularan poradi velikih muka pretrpljenih od ognja. Duša svetoga Lovrinca uzletjela je na nebo ravno s poganskih rimskih gradela.

Dok se barba Marin zadovoljno žurio preko Pjace prema Vijećnici s rukopisom Prikazanja pod kuparanom, gradski je pisar Lovre upravo dovršavao prijepis jedne presude: nekom su lupežu odrezali uho. Lovre nije ni slutio kakve ga počasti očekuju kad je Marin stupio preda nj.

— O Lovrinče, brate sveti, s gradikul te gredem sneti! pozdravi Marin i objavi: prepisati sve uloge posebno i naučiti napamet Lovrinca. Jer komu više priliči da bude sveti Lovrinac mučenik doli jedinome građaninu Hvara koji nosi njegovo ime. A to si ti, Lovre naš!

Nakon tri sedmice uloge su bile prepisane i bratimi su se našli oko komina u kući gradskog pekara Mićeta. Bilo je vrućega kruha i slanah srdela u ulju i crnoga vina i čitanje se otešlo do kasno u noć. Bratimi su se složili da barba Marin kako najstariji i parun Jakov kako najiskusniji u stvarima karnevala, procesija i sprovoda vode cijeli pothvat. Svi su se složili oko podjele uloga za Lovrinca, Anđela i Vraga. Teže je išlo sa ženskim ulogama i na kraju su sami voditelji dobili Kon-

kordiju i Kiriku s dosta izvjesnosti da će barem jednome od njih ime uloge ostati poslije kao nadimak. Onda su podijelili ulogu pape Sista ribaru Paskoju. Svi su zanijemili od udivljenja kad je progovorio punim patosom poglavara ponavljajući stihove za Prošperom, koji mu ih je došaptavao, budući da Paskoje ne zna čitati.

Za kocane predložio je netko mesare, najснаžnije ljude u Hvaru. Ima ih šta vidit a i vični su rukovanju sikiram i drugim oruđem.

— Sviću, ma Vice i Matij su u drugoj bratovštini!

— Nećemo se mi s njima mišat!

— Ne, nego ćeš ti tako nevojan bit kocan i velikon sikiron usić glavu i zadavit dicu i tuć bičen Lovrinca i na gradele ga dvignut!

— Dico, dosta je. O tomu više ni riči. Bez carnih bratimih neće se naše prikazanje na šenu stavit. Tamo su najbolji pivači hvarski Bogdan i Nikola, tako in garlo zvoni da ih je čut do na Križni Rat. Kako ne more bez njih »Puče moj« ni poklade tako neće moć ni »Lovrinac«. Dakle, ukratko i da budem kratak, ovi će se representatium, po Sabića Mladiniću složen, po Bilim i Carnim bratimima hvarskim prikazat.

Tako se udružise Crni i Bili bratimi i njihova redovita sastajanja potrajaše cijelo proljeće. Od Crnih pridružise se još ribari Petar, Ivan i Luka i pet Lukinih sinova za uloge Felicija i Jupita i troje dice Inpolitove ki ne govore. Svi su već dobro znali svoje uloge, pa čak i tuđe, a neki su bome znali bolje tuđe nego svoje. I već se počeoš zanimati za haljine koje će nositi.

— Ja, kako papa, zna se, moram bit vas u svili i zlatu, a ti ćeš kako slipi siromah, moj Kresentije, bit obučen u kostrijet i hodit ćeš bos!

— A kako ćemo obuć ženske?

— A kocane?

— A ko će nam učinit robu za vojnike rimske?

— A kako su rimski popi i biskupi obučeni?

— Ja mislin, reče stari barba Marin, da ovo nisu maškare nego govor jedne muke! Meni je još one parve noći, kad smo se vratili s procesijuni Velikoga petka, palo na pamet da bismo mi mogli skazanje izvest u našim bratimskim tunikama. A sad, kad su i carni s nami, sad imamo sve halje — oni ćedu govorit parte od protivnicih, a mi od družbe Lovrinca. Carni protiv Bilih. Ostaje nam jedino Anđelu učinit krila i napravit roge i camprage za Lucifera.

— A ženske?
 — Ženske neka stave vel priko glave.
 — A kako ću ja bit slip?
 — Vezat ćeš oči čarnom pečom.
 — A hoćedu mene na pravemu ognju peć?
 — Dosta je da kocani vazmu klišča od kovača s kojima se u ognju gvozdje darži; kad te s tim taknu, kako da su te s užarenim gvozdzem takli!

— Pak, kad se boje promisli, ni tako teško učinit Prikazanje.

Došlo je vrijeme da se dignu od stola i da svoju predstavu na dvor postave. Složiše se svi da će Pjaca bit prevelika i da bi isprid Fratirih bilo boje místo. Tamo ne treba gradit nikakva povišenja jer su već kamene skaline prirodna pozornica. Dođoše tako u nedjelju popodne isprid Fratirih. Dočeka ih fra Vinko s vrčem misnega vina u znak pozdrava. Nije ni slutio da će upravo taj vrč pravog vina spasiti družinu od rasula i sramote u gradu. Kad su, naime, bratimi stali na skaline pred crkvom zahvatila ih je potpuna malodušnost: gdi je ovdí tempal, gdi tamnica, gdi je dom Inpolitov, gdi kuća Kirike, koji će oltar hudobe vrć dole, kako će se tempal razoriti, na koje će gradele Lovrinca peć? Sve strašna i nerješiva pitanja za naše bratime koji posjedaše po skalinama potišteno dok je vrč išao od ruke do ruke, od usana do usana, kao jalova utjeha i teški pečat poraza; »daj da me ova čaša mimoide!« No čaša nije mimoišla nikoga i oni su ispijali svoj poraz zagledani u crvenu kuglu na zapadu koja ih je podsjećala koliko je njihova moć mala a želja privelika...

I kad je sunce potonulo u more iza Škojih, kraj Mociguzice, potegne do dna barba Jakov iz vrča, ohrabri svoje srce i poviče:

— Na noge, na noge, dižite se junaci! Bili na jednu stranu, Carni na drugu. Angel ima izjati iz crkve i pozdraviti vas puk! Fabjan potrči, rastvori teška drvena vrata i s praga poviče:

Od vičnjega boga strane
 pozdravljan vas, o krstjane,
 ki ste prišli slišat dila
 od Lovrinca ka su bila!

I svima se učini da je to pravi neki anđeo sišao među njih i da to nije onaj mali Fabjan, nahoče općinsko, i svima se vrati vjera u sebe. I Bogdan požuri sa svojom scenom:

— Prostitute barba Jakove, meni piše da se Valerian ima ustati i pojtj sa svom družbom prid Cesara, a di ću ja sad poč i kako ću se ustati kad već stojim?

I mudri barba Jakov, koji je iza sebe imal već puno pokladnih povorki, vjenčanja, procesija, sprovoda i koji je još dobro pamtil don Šimunova prikazanja o Božiću i Uskarsu iz ditinjstva, odgovori:

— Nećeš se ti Bogdane ustati i nećeš pojtj nego ćeš reć da ćeš se ustati i da ćeš pojtj! I tako svaki od vas neka reće ča mu je učinit!

I tako se uputi skazanje.

Kad su došli do mjesta gdje Cesar ima kleknuti sa svom družbom, istupe crni naprijed i kleknu. Zatim upitaše barba Jakova je li tako dobro i on ih pohvali i tako nastaviše slijediti upute iz teksta koliko se moglo. A što se nije moglo izvesti, to se izreklo. Tako riječ djelom postade.

I kad se već činilo da su hvarski pučani dobili svoje prvo pravo prikazanje pogodi bratime neočekivan događaj. Toma, kojeg su već svi zvali Carni đavle, pošlje glas da na njega više ne računaju. Da je bilo tko drugi odustao našli bi bratimi zamjenu ali Toma je nezamjenljiv; puk ga je već prihvatio kao svog đavla i tu nije smjelo biti prijekare. Stoga se upute parun Jakov i barba Marin ter gaštaldi Crnih i Bilih bratimih Zane i Bogdan da nagovore Tomu.

Zatekoše ga kako od crvene i crne vune plete rep za vraga.

— Onda si ti pak s nami, obradovaše se.

— Ovo pletem podrepicu za sedlo mojemu tovaru, a u prikazanju me već ni.

— Ča smo ti sagrišili, Carni đavle?

— Znate vi dobro.

— Nudir rec nam, već ne muči!

— Svi imaju veću ulogu od mene. Za one dvi riči morete vazest bilo koje ditate. Ni potriiba da čekate mene.

Otiđoše bez riječi. Putem prvi progovori Zane.

— Koliko sam ja čul u Zadru je Đaval imal puno veliku i važnu ulogu. Mogli bismo posudit šenu Đavla iz zadarskog prikazanja.

— Ma ono je Prikazanje svete Margarite a ne Lovrinca.

— Sve je to jedno. Đaval je đaval.

Tako su Hvarani umetnuli šenu Đavla u svoje prikazanje ali to nikada nisu upisali u knjige da ne dozna Don Sabić i da se tad on ne uvridi kako Toma.

Sad je već sve bilo složeno kako se pristoji i bratimi bi na kraju popodnevnog nedjeljnog pokusa uz vrč onog dobrog misnog vina zapjevali zadovoljni dovršenim poslom.

— A bravo, a koju ćemo Lovrincu za svarhu zakantat?

— Koju? A koju kantamo kad nam bratim umre? Kako svojemu bratimu nad grebom zapivamo »Oj ti brate naš primili, ki se od nas sad odili« tako ćemo i Lovrincu, koji je, mogli bismo reć, sad već kako naš bratim.

Zaokružili bratimi skazanje. Uskoro će i dan njihova nastupa. Uzbuđenje je u gradu. U prolazu priko Pjace, na putu u polje, uskačući u brod, izmjenjuju bratimi neke magične riječi

Verugami njega harlo
vežite kako psa za garlo.

Mesari režu mladu janjetinu na komade s povikom

Pod nebeskom kapom človiik
ni od mene veći krvnik.

A za Tomom i mala djeca dobacuju

Carni đavle, nu ne veće
tebe slišat uho neće.

Ubrzo, kroz koju stotinu godina, znat će sav Hvar dobar dio teksta na pamet.

A sad, uputimo se s pukom hvarskim na predstavu! Pomiješani žure put Fratara i plemići i pučani i vijećnici i mornari, suci i defenzori, soprastanti, kamerlengi, advokati, notari, liječnici, suprakomiti i komandanti galija, ribari, težaci i zanatlije, vojnici i pjesnici.

Kasno ljetno predvečerje, zvone zvona. Sad ima izajti Angel i priporučiti se pažnji puka.

i to s pomnjom poslišite,
tot budite, ter ne spite!

Počinje »Prikazanje života svetega Lovrince mučenika«. O samoj izvedbi nismo na žalost u arhivima mogli ništa naći.